
V Buenos Aires in nazaj (Pogovor z Edom Škuljem)

Gospod Škulj, dolga leta ste živeli v Buenos Airesu, a ste se v Argentini tudi rodili?

Ne, rodil sem se v Podsmreki (osebno rajši rečem Podsmreko) pri Vélikih Laščah, ne v isti hiši kot moj prastari stric Josip Stritar, ampak v sosednji. Sicer bi se moral roditi v Pirničah pod Šmarno goro, kjer je bil oče šolski upravitelj, vendar se je aprila 1941 začela vojna, jaz sem se pa rodil maja že v Provinci di Lubiana. Oče je bil odpeljan v nemško ujetništvo, mama pa je prišla domov, zato sem se rodil v Podsmreki. Sem pa kar ponosen, da sem se rodil v fari, ki ima častni naslov Slovenske Atene. Saj veste: Trubar, Stritar, Levstik...

Kdaj pa ste šli v Argentino?

Med vojno sta bili obe naši družini odločno na strani domobrancev, zato je maja 1945 oče odšel prek Ljubelja na Koroško in od tam takoj v Italijo. Tako se je rešil, da ni bil vrnjen z drugimi domobranci, kot se je to zgodilo z njegovima bratoma, ki sta končala življenjsko pot v Teharjah oziroma v Kočevskem Rogu. Mama ni mogla za očetom, saj je morala skrbeti za štiri otroke, jaz sem tretji. Pač pa je izrabila prvo priložnost, ki se ji je ponudila. Njen brat ji je iz Italije poslal zanesljivega človeka, ki nas je vseh pet varno pripeljal v Gorico. Bilo je to za vse svete 1947. Z očetom smo se srečali v Rimu, kjer so nas čakali pripravljene potni listi. Po nekaj tednih v taborišču v Bagnoliju smo na novega leta dan odpluli z ladjo Santa Cruz proti Buenos Airesu, kamor smo prispeli 21. januarja 1948. Kmalu bo 50 let.

Pogovor pravi, da je vsak začetek težak. A Vaš tudi?

Moj ne, naš pa. Prve dni smo bili v tako imenovanem imigrantskem hotelu. Oče je takoj dobil službo, najprej kot fizični delavec, kmalu je prišel v pisarno in čez nekaj časa k nekemu zastopstvu Mercedes-Benz, ker je znal nemško. V tej službi je ostal praktično do upokojitve. Po posredovanju predvojnih slovenskih priseljencev smo dobili v najem hišo v Martinezu, predmestje severno od Buenos Airesa; v tem kraju imamo - sicer v novi hiši - še danes svoj dom.

Kako pa je bilo v šoli, saj niste znali špansko?

Zelo preprosto. Čez nekaj tednov - šolsko leto na južni polobli traja od marca do decembra - sem šel v prvi razred in sem se ravno tako začel učiti pisati in brati kot vsi moji sošolci. Stanoval sem v zavodu slovenskih šolskih sester v buenosaireški četrti La Paternal. Dve od štirih sester sta bili Slovenki, zato prehod ni bil tako hud. Naslednji dve leti sem hodil v šolo od doma, dve leti nato pa sem bil v argentinskem malem semenišču, ker so nas dodobra napitali z latinščino. Medtem so Slovenci ustanovili Škofov (pozneje: Rožmanov) zavod v Adrogué, predmestje južno od Buenos Airesa, kjer sem kot gojenec končal osnovno šolo in naredil gimnazijo, ki je trajala pet let. Obiskovali smo odlično argentinsko gimnazijo, ob sobotah pa smo imeli poleg verouka slovenske predmete: slovenščino, slovstvo, zgodovino in zemljepis.

Kdaj ste se odločili za duhovniški poklic?

Niti ne vem. Veste, to pride samo od sebe. Vedel sem, da moram postati duhovnik, in tega koraka se nisem nikoli kesal. Morda sem »dedno obremenjen«, ker imam po mamini strani strice duhovnike do petega kolena, naprej pa nisem še raziskoval, in sicer: Stritarjev stric je njega študiral, Stritarjev brat je bil župnik v Komendi, Stritarjev nečak je bil dekan Juvanec v Cerknici, dva mamina brata sta bila duhovnika po vojni v Združenih državah, eden je še živ, zdaj sem pa jaz na vrsti. Tudi očetov stric je bil duhovnik, in sicer svetnik Karel Škulj, župnik v Dolenji vasi pri Ribnici in narodni poslanec v Beogradu.

Kje ste pa teologijo študirali?

Na Teološki fakulteti v Ljubljani... v izseljenstvu! Ker se je leta 1945 izselilo veliko profesorjev in bogoslovcev, so še istega leta dosegli, da je bila ustanovljena cerkvena fakulteta z uradnim naslovom *Facultas Theologica Labacensis*. Najprej je delovala blizu Padove, nato v Brixnu, leta 1948 se je preselila v Argentino, najprej v San Luis, od leta 1951 pa v Adrogué. Praktično sem ostal v isti hiši. Sem pa zadnji duhovnik, ki je izšel iz tega semenišča oziroma ki je končal študije na tej fakulteti. Posvečen sem bil 18. decembra 1965, takoj po sklepu Drugega vatikanskega cerkvenega zbora; po vrsti sem pa 55. duhovnik iz te ustanove. Kar veliko, ali ne?

Vsekakor. Kakšne spomine pa imate na profesorje?

Najboljše. Jasno je, da izbire ni bilo veliko. Med najboljše štejem Ignacija Lenčka, Mirka Gogala, Jožeta Ranta, med zelo dobre pa Franca Gnidovca, Filipa Žaklja, Branka Rozmana. Vsi pa so se izredno potrudili in nam dali vse, kar so v tistih težkih okoliščinah mogli. Študij je bil pa zelo strog, saj so ohranili še predvojni način študija, ko je bilo treba delati za vsako od dvanajstih kateder tako imenovani diplomski izpit čez vse predmete omenjene katedre. Ker nas je bilo malo - zadnje leto sva ostala dva: z menoj je bil Marjan Bečan, zdaj župnik za Slovence v Münchnu, - so še bolj privijali, da ne bi padla disciplina in resnost.

A ste šli takoj po posvečenju v Rim?

Ne. Ker sem moral šest mesecev čakati, da se začne novo študijsko leto na severni polobli, sem šel za pol leta k stricema v Združene države, v Minnesoto. Tam sem prišel v prvi stik z neposrednim dušnopastirskim delom, hkrati sem se pa angleščine nalezal.

Kako, da ste se odločili za študij cerkvene glasbe?

Glasba me je vedno veselila, že od mladih nog. Zbiral sem plošče, pel pri zborih, že v gimnaziji orglal (na harmonij!) pri mašah, v semenišču sem vodil zbor. Ker nas je bilo

malo, je bil samo oktet. Pa smo baje kljub temu včasih kar dobro zažingali. Je pa tudi po tej strani neka »dedna obremenjenost«. Stritarjev nečak je bil Ferdo Juvanec, pranečak Vilko Ukmar, prapranečak je Alojz Srebotnjak. Tudi stric Stanko je vodil zbor v semenišču in se je nagibal k študiju glasbe. Na očetovi strani so bili pa sploh dobri pevci. Ko so se vsi zbrali, je bil pravi »dobro uglašeni« sekstet. Sicer pa je bil nekdanji učitelj posluh pogoj, ki ga je moj oče dobro izpolnil, saj je tudi za silo igral violino.

Kje ste pa v Rimu študirali glasbo?

Na Papeškem inštitutu za cerkveno glasbo (Pontificio Istituto di Musica Sacra). Začetek je bil težak, ker nisem s seboj prinesel dovolj dobre osnove. Ker pa ima inštitut konservatorijski način študija, je kmalu steklo. Vsak študent je moral najprej ob študiju osnovnih predmetov narediti dve leti gregorijanskega petja, nato si pa lahko izbiral različne smeri tako kot na naši Akademiji za glasbo: kompozicijo, orgle, muzikologijo, gregorijansko petje ali cerkveno glasbo. Imeli smo imenitne profesorje, nekatere prave svetovne znamenitosti: Iginio Anglés, Eugène Cardine, Domenico Bartolucci, Vieri Tossati, Ferruccio Vignanelli, Armando Renzi, José Lopez Calo, Ferdinand Haberl, Erich Arndt. To so imena, ki jih vsak muzikolog pozna. Nudili so nam veliko. Vsak je lahko zajemal, kolikor je hotel. Študij sem junija 1972 - že 25 let! - sklenil *summa cum laude* z disertacijo o Stanku Premrlu, katere mentor je bil Ferdinand Haberl.

A niste študirali tudi teologijo?

Ja, opravil sem magisterij na Papeški lateranski univerzi (Pontificia Universitas Lateranensis), in sicer leta 1971 z magistrskim delom o krstu. Tukaj ni bilo težav, sam sem prinesel zares solidno znanje iz semenišča oziroma fakultete.

Po končanem študiju ste prišli v Ljubljano?

Ne. Ko sem leta 1972 končaval študij v Rimu, se je smrtno ponesrečil dr. Franček Prijatelj, župnik za Slovence v Frankfurtu. Ker je bilo zelo težko dobiti duhovnika za to mesto, me je nadškof Pogačnik prosil, če bi šel za nekaj let v Frankfurt. Nastopil sem 1. julija 1972 in ostal do novembra 1975. Tu je bilo veliko voženj, saj je bilo treba skrbeti za Slovence v treh škofijah: Limburg (kamor spada Frankfurt), Mainz in Fulda, kjer pa ni bilo skoraj nobenega Slovenca. Delo sem rad opravljal, vendar to ni bilo zame, čeprav nisem bil nikoli ne prej ne potlej gospodarsko tako dobro preskrbljen. Sem pa Bogu hvaležen, da sem se nekaj nemščine nalezal.

Če sem prav razumela, ste novembra 1975 dokončno prišli v Ljubljano. A je bil prehod težak?

Niti ne, ker sem se vedno čutil zavednega Slovenca. Doma je oče zahteval, da smo govorili čisto slovenščino (vedno smo rekli sladkor, nikoli cuker), šest let sem bil v slovenskem zavodu, nato v slovenskem semenišču. V Rimu sem stanoval v Sloveniku in tako prišel v stik s slovenskimi duhovniki, ki so me sprejeli brez vsakih pomislekov. Za božič in veliko noč sem vedno prihajal v Ljubljano, kjer imam številno žlahto - v Buenos Airesu smo bili sami, nismo imeli ne stricev ne bratrancev, - tudi poletne mesece sem preživel v Sloveniji, če le nisem šel na kakšen jezikovni tečaj. Iz tega vidika se zdi, kot da je bilo vse »programirano« oziroma v Božji previdnosti.

A ste v Ljubljani takoj začeli s cerkveno glasbo?

Najprej sem kot duhovnik postal korni vikar in stolni kaplan ter organist za ljudsko petje. To službo opravljam že 21 let. Takoj nato me je prof. Trošt prosil, da bi na

Orglarski šoli imel zgodovino glasbo, pozneje tudi organografijo. Z letom 1976 smo obnovili revijo *Cerkveni glasbenik*, ki letos izhaja že v 90. letu, ob njem pa so izhajale druge izdaje, med njimi *Cerkvena zborovska pesmarica*. Vsi skupaj smo sodelovali pri ljudski pesmarici *Slavimo Gospoda*.

Kdaj pa ste prišli na Teološko fakulteto?

Šele leta 1989, ko Teološka fakulteta še ni bila v sklopu Univerze v Ljubljani, sem bil izvoljen za fakultetnega tajnika. Potem so prišla pogajanja za vstop v univerzo, ki so se srečno končala novembra 1992. Od novega leta 1996 sem koordinator za znanstvenoraziskovalno dejavnost in urednik fakultetnih izdaj. V tem času sem tudi napredoval v višjega znanstvenega sodelavca.

Ukvarjate se tudi z Gallusom. Kdaj ste se z njim spoznali?

Iacobusa Gallusa vsak pošten Slovenec pozna. Z njim pa sem se začel ukvarjati leta 1983, ko sem na povabilo akad. Dragotina Cvetka začel pripravljati novo izdajo njegovih skladb. Letos bo izšel 20. zvezek, s čimer je Gallusov opus sklenjen v novi, sodobni, kritični, a vendar praktični izdaji.

Če sem prav seštela, ste bili 18 let v Buenos Airesu. A imate še kaj stikov z njim?

Res sem bil 18 let v Buenos Airesu, od prvega razreda osnovne šole do diplome, nato sem pa rekel: Hasta la vista! Imam pa zelo tesne stike z njim. V Martinezu še vedno živi 84-letna mama s starejšim bratom, v Buenos Airesu samem pa štiri sestre; poleg starejše še tri, ki so se rodile v Argentini. Zato med seboj govorimo o starejših Slovencih in mlajših Argentinkah, vsi skupaj pa smo drug na drugega zelo navezani, kljub razdaljam. Vsaka od njih obišče mamu obvezno enkrat na teden. Ker so se zadnja leta medcelinske poti tako poenostavile, že nekaj let preživljam svoj letni dopust med njimi. Vsi so že prišli vsak enkrat na obisk v Slovenijo.

Kako pa gledate nazaj na tamkajšnjo slovensko skupnost?

Ponosno. Predvsem na kulturnem področju. Pomislite, kaj vse so ustvarili! Hvala Bogu, da imamo nekaj knjig, ki nam vsaj nekoliko približajo vse njihovo kulturno prizadevanje: *Zbornik Slovenske kulturne akcije 1954-1994* (Buenos Aires - Celje 1994), zbornik *Kulturno ustvarjanje Slovencev v Južni Ameriki* (Ljubljana 1995) ob 60-letnici izhajanja revije *Duhovno življenje*, v kateri je izšlo tudi *Bibliografsko kazalo* (Ljubljana 1993), *Bibliografsko kazalo Meddobja* (Ljubljana 1994) ali *Letopis slovenskega glasbenega življenja v Argentini* (Celje 1995). Težko bi bilo opisati samo njihov tisk: verski tednik *Oznanilo* in politični tednik s pomenljivim naslovom *Svobodna Slovenija*, mesečnik *Duhovno življenje* in do pred kratkim *Katoliški misijoni* (zdaj izhajajo v Ljubljani kot *Misijonska obzorja*), razni vestniki in samostojne knjige, da o Slovenski kulturni akciji (SKA) sploh ne govorimo: štirinajstdnevnik *Glas SKA*, iz katerega si zvedel vse, kar se je pomebnega na kulturnem področju na svetu zgodilo, dvo- ali trimesečnik *Meddobje* s pesniškimi, esejističnimi ali dramskimi prispevki. Vse to že 50 let in brez vsakega honorarja! Še več! Imam vtis, da so buenosaireški Slovenci kupovali slovenske knjige samo zato, da bi jih tisti, ki so imeli kaj povedati, mogli izdajati, čeprav jih morda vseh le niso prebrali.

Tisk je seveda najbolj opazen, ker ostane. A so imeli tudi druge kulturne dejavnosti?

Seveda, mene pač zanima najbolj glasbena dejavnost, ki je bila izredno bogata. Koliko lokalnih zborov je bilo, da o središčnem zboru, ki ima ime po Iacobusu Gallusu,

sploh ne govorimo. O njihovi kakovosti smo se lahko prepričali leta 1991, ko je bil na turneji po Sloveniji neposredno pred osamosvojitvijo. Vsak Gallusov nastop je bilo doživetje zase, pa naj je to bilo sodelovanje pri bogoslužju ali pa samostojen koncert. Predvsem letne koncertne smo težko pričakovali. Koliko je vsega tega bilo, nam nekoliko predstavi omenjeni *Letopis slovenskega glasbenega življenja v Argentini*, v katerem so zbrana in urejena samo poročila iz *Svobodne Slovenije*. Na glasbenem področju moramo spet omeniti SKA, saj je glasbeni odsek pripravljala neverjetno kakovostne koncerte, pa naj so bili instrumentalni, npr. pianist Jože Osana, violinist Alojzij Šonc, ali vokalni, npr. Tercet oziroma Kvartet Finkovih, s katerimi je sodeloval Alojzij Geržinič, mož sopranistke v kvartetu, za katerega je prirejal ljudske ali ustvarjal umetne pesmi ter jih tudi sam spremljal na klavirju. Dokaz je plošča Kvartet Fink z leta 1965, ko so bili na vrhuncu moči.

Vidim, da ste kar navdušeni na glasbeno dejavnostjo! Kaj pa drugo, na primer gledališče?

Tudi. Sicer pa imate prav, da človek s tem, da poudarja svojo stroko, lahko postane krivičen do drugih. Slovenski domovi so nadaljevali izročilo ljudskih odrov in uprizarjali ljudske igre, kot so *Divji lovec*, *Slehernik* ipd. Povsem nekaj drugega pa je seveda bilo delovanje gledališkega odseka SKA. To je bilo vsaj na polpoklicni ravni. Dobro se spominjam odličnega Linhartovega *Matička* ali Claudelovega *Marijinega oznanjenja* ali Eliotovega *Umora v katedrali*. Ker večkrat omenjam SKA, bi rad povedal še to. Slovenci v Buenos Airesu so si ustvarili Slovenijo v malem. Imeli so svojo vlado v izgnanstvu, tako imenovani Narodni odbor z Milošem Staretom na čelu, imeli so svojo »škofijo«² z duhovniki in msgr. Antonom Oreharjem v vlogi škofa, imeli so sobotne slovenske šole, srednješolski tečaj, fakultete ravno ne, razen teološke, čeprav so imeli oddelek na Ukrajinski univerzi, SKA pa je prevzela vlogo Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Zato se je v njej zbiralo najboljše, kar so argentinski Slovenci premogli: od slikarjev (Bara Remec) prek kiparjev (France Ahčin) do arhitektov (Marjan Eiletz), od glasbenikov (Alojzij Geržinič) do gledaliških režiserjev (Nikolaj Jeločnik), od pesnikov (France Papež) do pisateljev (Zorko Simčič). Njeni člani so bili seveda raztreseni tudi drugod po svetu.

Vsekakor dobra bera! Omenili ste Narodni odbor. Ali je bila politika zelo navzoča?

Razumljivo! Slovenci so morali zapustiti domovino, ker so bili krščanskega prepričanja in ker so v večini hkrati pripadali k Slovenski ljudski stranki. Morda sta bila za današnji pokoncilski občutek *Thron und Altar* malo preveč skupaj, kot bi rekli v stari Avstriji. Pa jim verjetno ne gre zameriti. Glavni praznik argentinskih Slovencev so bile domobranske proslave junija meseca, ko so se spominjali med vojno padlih in po vojnih ubitih domobrancev ter njihovih vojnih tovarišev.

Omenili ste celo »škofijo«. A je bilo veliko slovenskih duhovnikov?

Baje je v povojnih letih prišlo v Argentino okrog 80 slovenskih duhovnikov, ki so bili na vrhuncu moči. Ker je v Argentini kronično pomanjkanje duhovnikov, so bili še kako dobrodošli. Razdelili so se po škofijah in postali župniki in celo generalni vikarji. Baje je bil eden celo škofovski kandidat. Ob msgr. Oreharju pa se jih je zbralo nekaj, ki so skrbeli za dušnopastirstvo med Slovenci. Še danes imajo v vsakem domu kot nekake župnije, v katerih je vsako nedeljo slovenska maša.

Koliko pa je teh domov?

Poleg središčne Slovenske hiše v Buenos Airesu samem, poleg katere je slovenska cerkev Marije Pomagaj in tudi dokaj velika dvorana, je okoli glavnega mesta cel venec teh domov bolj ali manj bogato opremljenih, vsi pa imajo kar bogato kulturno dejavnost, še bolj pomembna pa je v tem trenutku družabna razsežnost. Slovenska skupnost v Argentini je stara 50 let, kar je lahko biološka doba neke izseljenske skupine. Poleg tega je v domovini padel komunistični režim, proti kateremu so se ves čas borili. Morda bodo ali že prihajajo krize, vendar se mi zdi, da bo še dolgo časa živela, ker stoji na dobrih temeljih. Vodstva organizacij prevzemajo tisti, ki so že tam rojeni. To pa je dobro znamenje.

Iz Vaših odgovorov je čutiti, da ste navdušen argentinski Slovenec? A je še kaj Argentinca v Vas?

Čutim se domovinskega Slovenca. Ker sem pa v Buenos Airesu preživel 18 let in naredil osnovno šolo in gimnazijo v kastiljščini ter imam v Buenos Airesu najožje sorodnike, je jasno, da se moje korenine stegujejo proti argentinski prestolnici.

Hvala lepa za pogovor!

Pogovarjala se je Marija Stanonik